

Typový rodinný dům v 70. letech 20. stol. a v současnosti

Ing. arch. Jana Děnge
Fakulta architektury ČVUT v Praze

Abstrakt

Dnešní záplava rodinných kolonií v příměstských lokalitách a vesnicích České republiky zrcadlí touhu po individuálním bydlení našich obyvatel jako naplnění celoživotního snu o spokojeném bydlení v zeleni, o realizování představy o svobodě a proklamování sociálního statusu. Zdálo by se, že tento trend odstartovali společensko-ekonomické změny v politickém zřízení v roce 1989, ale tisíce rodinných domů typu V tzv. „šumperáků“ a domů typů OKAL 117/380/L - EI na našem území svědčí o hluboce zakořeněné vazbě člověka s kouskem země, která nezávisle na době, je lidstvem odpradáva naplňována.

1 Fenomén rodinného domu

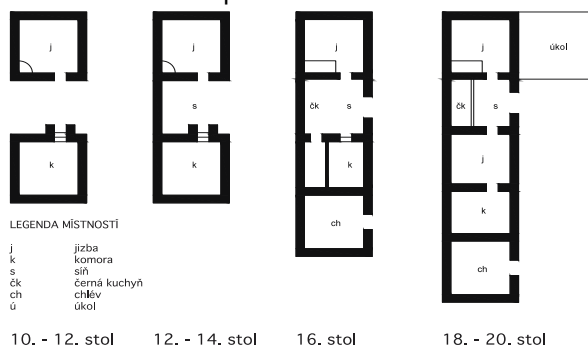
Motivací pro pořízení individuálního bydlení je mnoho. Rodinný dům stále představuje ideál o bydlení většiny lidí, ani dlouhé období vsugerovaného kolektivního bydlení nepřesvědčilo o lepším modelu, ba naopak zapříčinilo nekontrolovatelný nárůst satelitních městeček v krajině. *Rodinný dům je v současné době bezpochyby považován za nejlepší a nejdokonalejší způsob bydlení, kterého může jednotlivec dosáhnout.*²⁹ Pro mnohé stavebníky dům zosobňuje naplnění představy o svobodě, možnost upravit si podle sebe část okolního prostoru, který si přisvojí a reflektují v něm svou osobnost. Mnoho lidí usiluje o vlastní hnízdo z důvodu proklamace svého společenského statusu, jako vyústění celoživotního snažení, nebo jako vyjádření emancipace u mladších ročníků. Rodinný dům považuje mnoho ekonomů za dobrou investici do budoucna, nemovitost má ještě pořád relativně stabilní hodnotu. Nejzásadnějším sdělením bydlení v rodinném domě je určité zakotvení jeho majitele s místem, vytváření pouta s kouskem země, návrat do krajiny, k přírodě. Přímý kontakt s přírodou je možná největším hnacím motorem obyvatel města k pořízení individuálního bydlení na předměstí nebo v satelitu. Dosáhnutí určitého klidu ve větším propojení s přírodou naplňuje možnost posezení venku na terase, výhled do zeleně nebo pro mladé rodiny bezpečný pobyt dětí na zahradě. Publikace o rodinných domech pro laickou veřejnost, tedy pro potenciální investory, také zmiňují další výhody samostatného bydlení. *Rodinný dům vám může splnit vaše představy o naplnění všech činností i zájmů souvisejících s bydlením. Samozřejmě,*

²⁹ HNILÍČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů*. 2., dopl. vyd. Brno: Host, 2012, 207 s. ISBN 978-807-2945-924.

že vám dobře vyprojektovaný dům umožní provozovat vaše koníčky v daleko větší míře než byt, ať již jde o dílnu, malou tělocvičnu, pracovnu, ...či jednodušší uskladnění sportovních potřeb.³⁰ Většina investorů si vybírá a staví katalogové projekty typových rodinných domů a proto je na místě analýza současného stavu individuálního bydlení. Zda realizované projekty naplnili slibované očekávání investorů.

2 Historie typového domu

Za první typové domy se v podstatě dají považovat vesnické domy středověku. Lidé si stavěli příbytky podle typologie, která byla v té době dobře známa a oskoušená, vzhledem k způsobu života a dostupných technologií. Půdorysné rozvržení a celkový vzhled domů nepotřeboval reklamu ani schopný marketing pro zrealizování tisíců staveb daného typu, stačilo fungující prostorové schéma odpovídající dané době, typu hospodaření a klimatickým podmínkám. „Princip tvorby obydlí je dán převažujícím způsobem obživy, tedy pastevectvím nebo zemědělstvím. Na zemědělsky úrodnějších nivách střední a východní Evropy se rozvíjí zemědělství a zemědělský dům, označovaný jako dům slovanský.“³¹ Na základě obživy se jednotlivé typy domů rozlišují v návaznosti jednotlivých místností a jejich propojení. Komora u slovanského typu je přístupna přímo ze síně, zatímco chlévy mají vchod pouze ze dvora. Obyvatelé pastvinných domů žili většinou v nehostinných klimatických podmínkách a potřebovali zajistit přežití svého zdroje obživy, proto měl chlév přímé napojení na vytápěnou vstupní síň. Vývoj obou typů domů je závislý na postupném objevování čistějších forem vytápění a odvádění kouře z domu. Se zavedením černé kuchyně se z obytné jizby v přední části domu stává čistá světnice. Aditivním způsobem v podélné ose se postupem času přidávají další obytné místnosti, původní schéma a řazení provozů zůstává však několik staletí nezměněné.

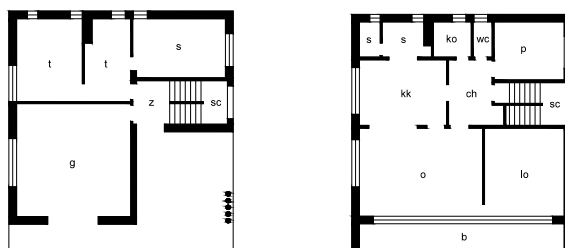
Obr. 1 Vývoj domu zemědělského – slovanského typu na našem území. Zdroj: BRUNECKÝ, Petr. *Dějiny a bydlení*. Vyd. 1. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2003, 234, [20] s. ISBN 80-715-7677-8.

³⁰ MAŇÁK, Jiří a Jana MAŇÁKOVÁ. *Rodinný dům: než začnete stavět*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006, 127 s. ISBN 80-247-1404-3.

³¹ BRUNECKÝ, Petr. *Dějiny a bydlení*. Vyd. 1. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2003, 234, [20] s. ISBN 80-715-7677-8.

Počátek 20. století je charakteristický individuální tvorbou architektonických projektů rodinných domů a novým pohledem na bydlení v duchu idejí zformovaných Le Corbusierem, požadavky na zdravější bydlení a novými technologiemi v stavitelství. V této atmosféře ovlivněné taktéž teorií zahradních měst sira Ebenezera Howarda vznikli u nás nové čtvrtě měst dle urbanistických návrhů např. J. Vondráka a J. Šenkýře Ořechovka na Praze 6 (1919-1929), J. Barka a J. Bertla Spořilov na Praze 4 (1926-1929), doplněné architektonickými projekty jednotlivých domů popředních českých architektů. Inspirována výstavou moderního bydlení na přelomu 20. a 30. let minulého století v kolonii Weissenhof Stuttgart byla započata výstavba kolonie Baba na Praze 6 dle urbanistického návrhu Pavla Janáka. Jednotlivé domy byly projektovány pro konkrétní zámožné investory, takže o typových ekonomicky úsporných domech, které stály na počátku myšlenky této kolonie, se už nedá mluvit.³²

V poválečných letech panovalo společensko-politické dogma, které zavrhovalo výstavbu individuálního bydlení. Touha po tomto typu obydlí, ale nebyla v lidech nikdy vykořeněna, a proto když se v polovině 60. let objevil na trhu typový dům V projektanta Josefa Vaňka, již v roce 1971 jich stálo po republice na dva tisíce. Společným jmenovatelem tzv. šumperáku byl k veřejnému prostranství obrácený průběžný balkon, který od interiéru dělila skleněná stěna a charakteristické, všudypřítomné motivy šikmin.³³

Obr. 2 Katalogový projekt domu typu V lidově nazývaný šumperák od projektanta Josefa Vaňka. Zdroj: <http://www.slavnestavby.cz/vily/olomoucky/rodinny-dum-typu-v-frantiska-stepanika>

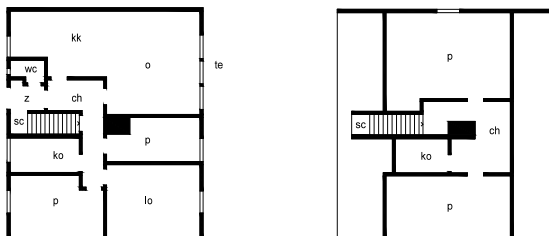
Na počátku 70. let byl uveden na trh prefabrikovaný montovaný dům typu OKAL 117/38o/ L-EI. Unifikovaná řada dřevostaveb s účelným řešením reflektujícím meziválečné snahy nejen levicově smýšlejících funkcionalistických architektů o vytvoření úsporného typového domu byla založena na pravidelném obdélném půdoryse, s vestavěným podkrovím pod sedlovou střechou a průběžným balkonem v průčelí.³⁴ I přes odeznívající odpor a pomalu narůstající zájem o architekturu doby normalizace se jenom těžko můžeme smířit se vzhledem našich

³² TEMPL, Stephan. *Baba: osada svazu československého díla Praha*. 1. vyd. Praha: Zlatý řez, 2000, 196 s. ISBN 80-901-5624-X.

³³ *Slavné vily Olomouckého kraje*. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos, 2007, 201 s. ISBN 978-80-87073-00-1.

³⁴ GORYCZKOVÁ, Naďa, Martin STRAKOŠ a Vladimír ŠLAPETA. *Slavné vily Moravskoslezského kraje*. 1. vyd. v jazyce českém. Editor Jindřich Vybíral. Praha: Foibos, 2008, 197 s. ISBN 978-80-87073-09-4.

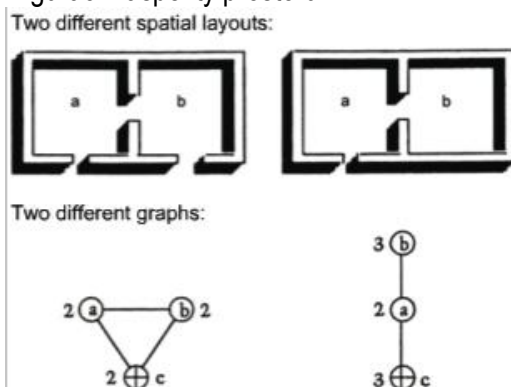
vesnic obohacených o stavby obou těchto typových domů. Celkový výraz těchto realizací mnohdy zhoršuje, tak jak to u většiny typových staveb bývá, vlastní invenční vklad stavebníka a odklonění se od původního projektu, či už estetickými nebo novými hmotovými prvky.

Obr. 3 Typový projekt domu OKAL 117/38o/EI-L obsahující hlavní obytné patro a podkroví. Stavebník si připravil zděný suterén, nebo přízemí, na kterém byl samotný dům postaven za 14 dní. Zdroj: <http://www.slavnevily.cz/vily/moravskoslezsky/rodinny-dum-vladimiry-a-sterise-minopulosovych%C2%A0>

3 Metoda space syntax a typologie rodinného domu.

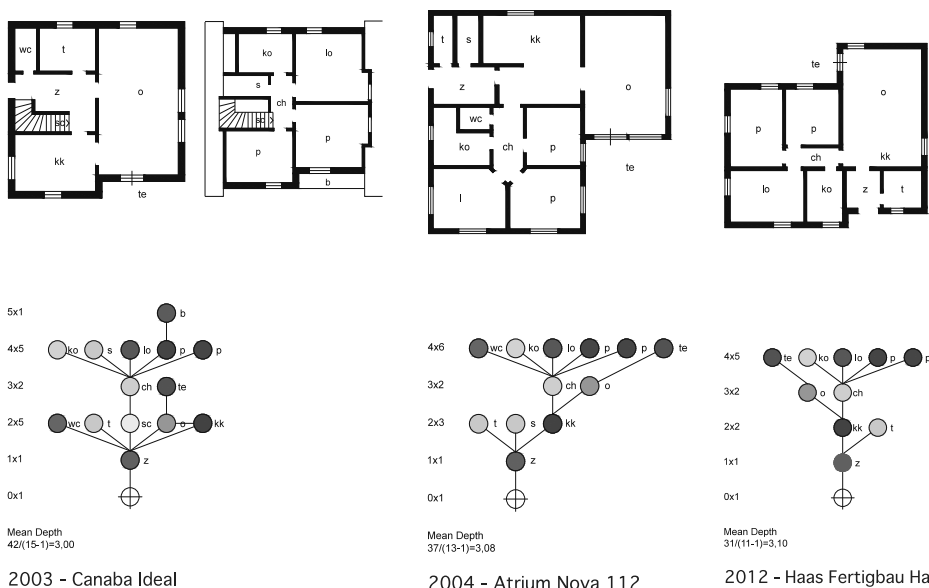
Jedním z možných způsobů jak objektivně posuzovat vývoj typových projektů od historie až po současnost je vědecká metoda space syntax vyvinuta profesorem Billem Hillierem a profesorkou Julienne Hanson spolu s kolegy z Barlett University College London na přelomu 70. a 80. let ve Velké Británii. Metoda space syntax zkoumá způsob, jak jsou prostorové jednotky vzájemně propojeny a jak se tyto prostorové vztahy odrážejí ve společenském nebo rodinném životě. Kvality zastavěného prostředí, ať už mluvíme o budovách nebo městech, jsou v první řadě dány vnitřními vztahy mezi prvky, z nichž se skládá, spíše než kvalitami prvků jako takových. Pokud jde o sociální aktivity, pohyb a práce tvoří dva druhy chování, které primárně ovlivňují konfigurační aspekty prostoru.³⁵

Obr. 4 Prostorové schémata a jejich grafy opodstatněných propojení. Zdroj: MANUM, Bendik. Apartment layouts and domestic life: the interior space and its usability: a study of Norwegian apartments built in the period 1930-2005. Oslo: Oslo School of Architecture and Design, c2006, 199 p. ISBN 82-547-0205-5.

³⁵ <http://www.spacesyntax.net>

Základem pro analýzu místností v budově je graf opodstatněných propojení. Je to diagram, který vykresluje konfigurace prvků, z perspektivy jednoho konkrétního bodu. Prvek, od kterého se konfigurace odvíjí, se nazývá kořen opodstatněného grafu. Každá vertikální úroveň uzlů v grafu představuje vzdálenost jednoho “prostorového kroku” dále od kořenového uzlu. Číslo v rámci každého prvku udává “celkovou hloubku” každého prvku, který zahrnuje nejkratší vzdálenost od počátečního uzlu do všech dalších prvků. Uzel s nejnižší “hloubkou” (s nejkratší vzdáleností k ostatním elementům systému) je označován v metodě space syntaxu jako prvek nejvíce integrovaný a naopak uzel s nejvyšším číslem prostorové “hloubky” je chápán jako nejvíce segregovaný bod systému.³⁶ V diagramu s dispozicemi domů jsou přiřazeny barvy prostorům na základě různých funkcí místností. V terminologii space syntax se pozice uzlu vzhledem k vnitřním propojením nazývá integrovanost. Aby jsme dosáhli pojem o integrovanosti buňky nezávislý na přímé korelaci s velikostí celého systému byl vyvinut parametr RA – relativní asymetrie, který můžeme sledovat v Tab.1. Číslo blíží se 0 vypovídá o větší míře integrovanosti elementu a číslo blíží se 1 naopak dokládá větší míru segregovanosti elementu. Jelikož hlavní motivací k pořízení rodinného domu nepochybně zůstává touha po bydlení v zeleni, je důležité sledovat na obr. 5 a v tab. 1 míru integrovanosti a propojení terasy s hlavními obytnými místnostmi.

Obr. 5 Grafy opodstatněných propojení některých typových projektů ze zkoumaného vzorku, který byl vybrán na základě preferencí laické veřejnosti v anketě Top domy časopisu Dům&Zahrada v letech 2003 až 2012.

³⁶ MANUM, Bendik. *Apartment layouts and domestic life: the interior space and its usability : a study of Norwegian apartments built in the period 1930-2005*. Oslo: Oslo School of Architecture and Design, c2006, 199 p. ISBN 82-547-0205-5.

Rok	Dům	Okruh	Pozice (O)	[m2]	Buňky (k)	Integrovanost místnosti dle RA (Relative Asymetry)							
2003	Canaba Ideal	1	C	144,0	15	0,16	0,27	0,29	0,31	0,31	0,31	0,31	0,42
2003	Hoffmann Fortuna	1	C	245,2	22	0,12	0,19	0,22	0,22	0,24	0,28	0,28	0,29
2004	Atrium Nova 112	0	B	111,0	13	0,14	0,15	0,26	0,32	0,32	0,32	0,44	0,47
2004	G servis Sunny	1	B	164,9	20	0,14	0,20	0,22	0,23	0,25	0,30	0,30	0,38
2005	Hoffmann Diana	1	C	136,2	18	0,12	0,18	0,21	0,30	0,31	0,31	0,31	0,34
2006	RD Rýmařov Largo 122	0	B	107,9	12	0,09	0,20	0,27	0,27	0,27	0,35	0,38	0,58
2006	Hoffmann Charis	2	D	211,0	20	0,13	0,20	0,21	0,23	0,23	0,23	0,30	0,33
2007	RD Rýmařov Kubis 88	1	C	149,9	13	0,17	0,23	0,32	0,32	0,33	0,39	0,44	0,44
2007	Wienerberger Apollon	2	A	125,4	16	0,07	0,14	0,16	0,20	0,20	0,24	0,27	0,30
2008	Euroline Bohemia Bungalow 772	3	C	117,4	15	0,13	0,15	0,16	0,16	0,26	0,27	0,29	x
2008	Futur Regina	5	D	180,1	22	0,11	0,17	0,19	0,19	0,20	0,24	0,25	0,27
2009	G servis Bungalow 94	0	B	98,3	12	0,13	0,16	0,27	0,31	0,35	0,35	0,42	0,42
2009	G servis Siesta Plus	1	C	110,1	16	0,14	0,20	0,28	0,30	0,30	0,30	0,33	0,33
2009	Canaba Variant	3	C	198,9	20	0,19	0,23	0,23	0,29	0,29	0,30	0,33	0,35
2010	Atrium Minor 128	0	B	128,9	17	0,14	0,23	0,25	0,30	0,30	0,36	0,36	0,38
2010	RD Rýmařov Largo 147	1	C	123,1	14	0,10	0,21	0,21	0,26	0,28	0,28	0,36	0,38
2010	Elk Country 151	3	D	151,7	16	0,20	0,22	0,30	0,31	0,33	0,33	0,33	0,35
2011	Gradient 119	3	D	123,9	13	0,12	0,14	0,17	0,24	0,29	0,30	0,39	0,39
2011	Precis Zaneta	1	C	119,1	18	0,11	0,21	0,21	0,23	0,23	0,27	0,32	0,33
2012	Ytong Kapa	0	B	112,3	17	0,06	0,22	0,27	0,33	0,33	0,33	0,34	0,36
2012	Okal CZ Bungalow	2	C	121,6	11	0,07	0,20	0,22	0,22	0,27	0,36	0,38	0,38
2012	Haas - Fertigbau Harmony 7	0	B	85,0	11	0,16	0,18	0,31	0,38	0,38	0,47	0,51	x

Rok	Dům	Okruh	Pozice (O)	[m2]	Buňky (k)	Integrovanost místnosti dle RA (Relative Asymetry)							
1970	Dům typu V	3	D	148,6	17	0,14	0,21	0,21	0,27	0,27	0,33	0,33	0,33
1970	Okal 117/38o/L - EI	1	C	175,0	16	0,14	0,25	0,26	0,28	0,28	0,28	0,28	0,38

	zádveří		obývací pokoj		kuchyňský kout		ložnice
	WC		koupelna		chodba		terasa

Tab. 1 Vzorek zkoumaných typových projektů preferovaných laickou veřejností v anketě Top domy časopisu Dům&Zahrada v letech 2003 až 2012 podroben zkoumání metodou space syntax.

4 Závěr

Při zkoumání současného stavu typologie rodinného domu je důležité si položit otázku, čím se rodinný dům za posledních dvacet let stal. Na základě zkoumání u široké veřejnosti úspěšných projektů katalogových domů, jsem dospěla k názoru, že se rodinný dům oproštuje od skladových, úložných a technických prostorů, které se mnohokrát stávají součástí jiných obytných nebo hygienických místností. Půdorys rodinného domu se začíná podobat půdorysu většího bytu. Další základní aspekt pořizování rodinného domu a to propojení se zahradou se kvalitativně vylepšil oproti typovým domům ze 70. let a to tak, že vznikla přímá návaznost interiér – terasa – zahrada v jedné úrovni. Na základě analýzy space syntax však vidíme, že propojení s exteriérem je ve většině katalogových projektů dosaženo pouze přes jednu obytnou místnost s malou integrovaností v celkovém systému místností půdorysu. Zdání ekonomické dostupnosti vlastního bydlení v zeleni nalákalo spoustu investorů ke koupi minimálního domu v příměstské lokalitě s příslibem šťastnějšího bydlení v přírodě, avšak poslední zprávy realitních makléřů o tendenci návratu obyvatel satelitních městeček zpět do center velkých měst dokazují jejich mylné představy o bydlení v rodinném domě v současnosti.